

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 101 1980

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Peter Hallberg

Lund: Staffan Björck, Louise Vinge

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström, Lars Furuland

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

ISBN 91-22-00467-X (häftad)

ISBN 91-22-00469-6 (bunden)

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell, Uppsala 1981

H. Bekker-Nielsen – H. A. Koefoed – J. de Mylius (utg.): *Nordisk litteraturhistorie – en bog til Brøndsted*. Odense Universitetsforlag, Odense 1978.

Till de senaste årens jubilarer inom litteraturvetenskapen hör Mogens Brøndsted, numera rektor vid Odense Universitet, tidigare verksam vid bl. a. Det kgl. Bibliotek, Köpenhamns Universitet och Danmarks lärarhögskola. På sedvanligt akademiskt manér har festföremålet uppvaktats med en hyllningsskrift, nära fyrahundra sidor till omfånget, inbunden, och överhuvud smakfullt och vackert utformad. Av dedikationens familjära tilltal framgår att det är en välkänd profil inom danskt kulturliv som nu fyllt sextio år. Bidrag i uppsatsform har flutit in från bl. a. Paris och Cambridge, University of Illinois, Gent, Kiel och University of Washington, från Newcastle upon Tyne, Bochum och University of Wisconsin. Den internationella spridningen till trots står Norden ändå i centrum, både vad gäller de flesta uppsatsers proveniens som deras innehåll, vilket måste betecknas som helt konsekvent med tanke på att födelsedagsbarnet under en följd av år verkat som lektor i dansk litteratur vid såväl Oslo som Uppsala Universitet. Boken har delats i två avdelningar, rubricerade »Litteraturhistorie i Norden» respektive »Nordisk litteraturhistorie», för att på så sätt markera Brøndsteds verksamhetsfält och intressen.

Det är därför ägnat att förvåna när det första bidraget, P. M. Mitchells essäartade »Litteraturen, der ikke er», i första hand tycks gå ut på att förneka förekomsten av en nordisk litteratur. Nu ger Mitchell olyckligtvis inte några klara besked om vilka krav han vill se uppfyllda för att vara beredd att acceptera termens användbarhet. Av hans slingrande argumentering tycks dock framgå att vi bör tala om en »nordisk litteratur», och därmed en »nordisk litteraturhistoria», endast i de fall där den litterära utvecklingen i ett nordiskt land främst hämtat sina impulser från strömningar och tendenser i ett annat. De påtagliga likheterna mellan de nordiska litteraturerna i senmedeltid och framöver, beror nu inte på ett idéutbyte mellan Nordens länder, utan måste förklaras med att samtliga kulturer utformats under inverkan av en tredje, övergripande och icke-nordisk kultur, t. ex. den katolska kyrkan, senare fransk och engelskspråkig diktning. Ingen torde vilja bestrida sanningen i det senare, men att därav sluta sig till frånvaron av en nordisk kultur är att gå för långt. Mitchells outtalade premisser förutsätter att en nordisk litteratur måste vara en isolerad provinskultur, och i den mån våra konstutövare hämtat inspiration utanför Norden, skriver de inte längre inom en nordisk tradition. Självklart existerar inte en nordisk litteratur i denna mening. Frågan är om den kan göra det, och om den i så fall vore önskvärd.

Carl Fehrman, en av festskriftens två svenska bidragsgivare, levererar en eftertrycklig dementi av Mitchells teser i en uppsats om svensk och dansk Bellmansforskning. Det är en skiss snarare än en avslutad studie, och man saknar fler namn än man möter, bl. a. uppsatsförfattarens eget. Naturligt nog står de danska insatserna i centrum, markerade av namn som Valdemar Vedel, Vilhelm Andersen, Torben Krogh och Christian Elling. Fehrman visar hur idéer och uppslag vandrat fram och tillbaka över Öresund, och noterar att de anmärkningsvärt ofta

uppstått på dansk mark, för att därefter utarbetas i detalj av svenska litteraturhistoriker.

Intresset för teori och metodik utgör en gemensam nämnare för många kapitel inom den första avdelningen. Thomas Bredsdorff ger en lätt förvirrande exposé över den nykritiska textanalysens begränsningar, men utpekar samtidigt de förtjänster metoden otvivelaktigt äger. Alex Bolckmans diskuterar begreppen »period» och »utveckling» i litteraturhistorien, medan Johan de Mylius uppehåller sig på stilistikens fält. Genom att se texten som »billedannelse», dvs. som en helhet »der udspringer af billedskabende kræfter og sigter mod oplevelse» (s. 77), vill de Mylius nå längre än den traditionella stilistikens analys av enbart språkliga former, och ge plats för synpunkter som rör textens »ideologi og dens historiske forankring» (s. 88). Det är svårt att dela författarens entusiasm över det fruktbara i uppslaget, men försöket är ändå så pass intressant att man ogärna vill avfärda det helt. Endast brett upplagda undersökningar av den skisserade typen torde dock kunna ge övertygande svar på frågan om tillvägagångssättets eventuella värde.

Mer skeptisk ställer man sig till avdelningens övriga bidrag. Henning Fenger ritar ett porträtt av litteraturforskaren Paul V. Rubow, där det anekdotiska och personhistoriska tyvärr upptar större delen av utrymmet. Elias Bredsdorff gör en senkommen extraopposition på Hans Brix' avhandling *H. C. Andersen og hans Eventyr*, framlagd 1907!!! Bredsdorffs framställning är som alltid underhållande, men man frågar sig onekligen varför den publiceras vid denna tidpunkt och i detta sammanhang. Den yttre orsaken tycks vara Gyldendals omtryck 1970 av Brix' bok, där alla felaktigheter reproducerats, men Bredsdorffs berättigade reaktion förefaller ändå en smula post festum, i synnerhet som merparten av hans invändningar redan framförts av Helge Topsøe-Jensen.

Festskriftens huvudinnehåll, infogat i dess andra avdelning, består av en lång rad traditionella litteraturanalyser. Ingen lär förvånas över att Oehlenschläger, Ibsen och Strindberg utgör dominerande undersökningsobjekt. Den förstnämnda *Helge* avhandlas i en textimmanent studie av Søren Baggesen, medan F. J. Billeskov Jansen tar sig för att visa sambandet mellan Oehlenschlägers estetik och tankegångar hos Diderot, Steffens, Jean Paul, Schiller o.a. För Ibsens vidkommande behandlas *Vildanden* och *Gengangere*, medan Strindberg får komma till tals i avsnitt ägnade förordet till *Fröken Julie*, dramatiken efter *Inferno*, samt – givetvis – hans syn på könsrollerna. De framlagda synpunkterna är varken nya eller uppseendeväckande.

I det överväldigande rika utbudet – där komparativa motivstudier trängs med samhälleligt inriktade texter, där schlagere och moraliserande litteratur för bondebefolkningen analyseras lika frejdigt som »klassisk» diktning – finns några studier man speciellt vill fästa uppmärksamheten vid. Peter Hallbergs stora, stilistiska undersökning av *Mannen utan väg* bör stimulera till diskussion av en viktig text, som hittills förefaller ha skrämt fler än den lockat. Det är också med stort intresse man börjar läsa Finn Hauberg Mortensens bidrag, som emanerar från det mångomtalade »Projekt dansk litteraturhistorie». Det uttalade syftet är att utarbeta en »omfattande, men tilgængelig dansk teksthistorie på materialistisk grundlag» (s.

146 not). Mortensen presenterar en synopsis rörande perioden 1807–1848, vilken dock knappast äger förutsättningar att skingra de dimmor i vilka projektet så länge varit insvept. Varken tvivlare eller anhängare lär få anledning att byta ståndpunkt. Den spiritualitet och infallsrikedom Fehrman anser känneteckna dansk litteraturforskning tillhör av detta bidrag att döma en gången tid, och har hos den yngre generationen ersatts med tungflytande humörlöshet. En formulering bör räddas undan en barmhärtig glömska. Under temat »Borgerliggjørelsen: foreringen af det borgerlige ideologiske hegemoni» noteras som en fristående punkt: »Offentlige forlystelser. Klubliv. Teatret. Universitetsforelæsninger. Henrettelser» (s. 148 f).

Hur än »nordisk litteratur» bör definieras: festskriften till Mogens Brøndsted visar att den finns, lever i välmåga, och till på köpet har många kärleksfulla uttolkare och kommentatorer.

Pär Hellström

Pegas och snöbollskrig. Litteraturvetenskapliga studier tillägnade Sven Linnér. Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut, nr. 44. Åbo 1979.

Den som haft förmånen att avlägga ett besök vid Åbo Akademi, bär sedan dess med sig ett minne av en sällsynt vital intellektuell miljö. Ett vittnesbörd härom föreligger i den festskrift elever, kollegor och vänner sammanställt för att hylla Sven Linnér på hans 60-årsdag. Under den mystifierande titeln *Pegas och snöbollskrig* följer sig tjuugo uppsatser, vilka i föremålets anda rör sig över ett brett spektrum. Kvaliteten på bidragen är som oftast i liknande sammanhang högst skiftande, den språkliga utformningen ibland på gränsen till det parodiska, men slutintycket stannar ändå vid att det här rör sig om en festskrift av gedigen karaktär.

I den avdelning som ägnats den rikssvenska litteraturen skriver Torsten Pettersson om Eyvind Johnsons förhållande till den historiska sanningen. På ett tiotal sidor fångar han in merparten av de problem Johnson kretsade kring i sina »historiska» romaner, de spekulationer som bar upp dem och de försiktiga lösningar av olika slag författaren emellanåt tyckte sig skymta. Även om Pettersson knappast har något överväldigande nytt att komma med, något som av utrymmesskäl också torde ha varit uteslutet, utgör hans bidrag ett av de mer begåvade inläggen i den ännu föga omfångsrika litteraturen i ämnet, och formar sig till en intelligent summering av skilda sätt att betrakta och försvara romantypen: den lär oss att förstå nuet bättre; den visar oss det oföränderliga i människans villkor; den vill uppsåra och bevara förgånget lidande, dels som en akt av pietet mot dem som en gång utsattes för förtryck, dels som ett medel att ge oss själva och våra medmänniskor motståndsvilja och psykisk styrka. I sista hand blir den historiska romanen uttryck för ett desperat försök att stå emot tiden och förgängelsen (s. 42 f.). – Siv Storå ägnar sina sidor åt en genomgång av Olof Lagercrantz' kritikergärning i BLM, huvudsakligen gällande åren 1943–1946. Hon visar hur Lagercrantz' värderingar av t. ex. bunden och fri vers under perioden tenderar att gå mot en allt större uppskattning av den senare formen. Det är en synpunktsrik studie som väcker aptit på en bredare

undersökning. Väl lättvindigt glider författarinnan dock förbi frågan i vilken utsträckning den extrema tidssituationen kan ha präglat kritikerns ställningstaganden.

Den finlandssvenska avdelningen är som sig bör den fylligaste, och innehåller bl. a. artiklar om Hagar Olssons genombrott som kritiker, Karl August Tavaststjernas relationer till Ryssland, samt det laddade förhållandet – litterärt och politiskt – mellan kulturpersonligheterna Arvid Mörne och Eirik Hornborg. Hagar Olsson behandlas vidare i en uppsats signerad Clas Zilliacus, som berättar om det öde som kom hennes enda skönlitterära verk på finska till del, pjäsen *Lumisota* (Snöbollskrig) från 1939. Författarinnan begick här det oförlåtliga misstaget att skildra en politisk situation som allt medan premiären nalkades i alltför hög grad kom att likna den som samtidigt tog gestalt utanför scenen. Genom ingripande från Utrikesdepartementet kom uppförandet heller aldrig att äga rum. – Den flitiga Åsa Stenwall bidrar med det obligatoriska avsnittet om kvinnolitteratur, och skisserar i Pil Dahlerups efterföljd ett imponerande projekt, där studiet av kvinnotexter syftar till att »belysa kvinnomedvetandets historia som en del av mänsklighetens historia» (s. 148). Stenwalls argumentering för att studiet av kvinnolitteratur medför speciella forskningsproblem och kräver en egen metodik är föga övertygande, men hon avslutar sin framställning med en viktig fråga, väl värd att begrundas av samtliga litteraturforskare, i vilken fålla de än tror sig höra hemma: »Är det gängse realismbegreppet av en sådan karaktär, att det inte i tillräcklig grad kan beakta de delar av verkligheten som i synnerhet är knutna till kvinnors erfarenhetsområden?» (s. 151).

Från det svenskspråkiga området förs man i en tredje avdelning över till den utomnordiska litteraturen. Henry James, Emily Dickinson och Rilke behandlas i stilanalyser och komparativt orienterade avsnitt.

Det är inte bara litteraturvetare som fattat pennan för att uppvakta Linnér. Sixten Ringbom skriver tankeväckande om emblemkonstens renässans under senast förflutna decennier. Nils Erik Enkvist, som enligt personuppgifterna »i tjuugo år ofta skrivit och ständigt pratat om stilens och textens lingvistik» (s. 351), lyckas i »Om fokusmarkering» ge nytt, spännande innehåll åt begreppet »emfas», och utreda hur ny information bör presenteras i kommunikationssammanhang för att bäst komma till sin rätt. Det är en studie som i synnerhet Erik Andersson borde läsa med utbyte. Hans bidrag – »Metaforens mekanism och den sementiska [sic!] representationen» – innehåller säkert både ny och viktig information, dessvärre så illa framställd att det utmynnar i obegriplighet.

Tvårvetenskap i allra bästa mening möter hos Patrick Bruun och Krister Segerberg. Den förre lyckas med konststycket att med utgångspunkt i några silvermynt från kejsar Augustus' tid till sist hamna vid Marsfältets arkitoniska komposition och Vergilius' roll som dåtidens ledande ideolog. Även om man står förhållandevis snopen efter avslutad läsning – berget föder onekligen en rätta – har man dock haft oförskämt trevligt på färden. Det gäller också för Segerbergs försök att bena ut vad »det carrollska elementet», det som kännetecknar Lewis Carrolls nonsenspoesi, egentligen består i. Segerberg vill hypotetiskt se något för absurda texter utmärkande i att man där tillämpar regler utanför deras egentliga användningsområ-